

"בציפייה לגאולה שלמה"

הכשרת הלבבות

פרק א

יחידה 1

מנהיגות בראי הרב גורן

חגית ביטון ובת אורן מזעקי, מדריכות כישורי חיים

יחידה 2

מסורת מול חידוש

לאה לוי, מדריכה ארצית בחמ"ד לכישורי חיים ובמ"ה

שרה טוויל, יועצת בכירה במחוז מנח"י וירושלים

מנהיגות בראי הרב גורן

חגית ביטון ובת-אורן מזעקי, מדריכות כישורי חיים

רציונל

הרב שלמה גורן היה מנהיג מעורר השראה ופורץ דרך. למדנותו המופלגת, חריפות שכלו וראייתו למרחוק - כל אלה הפכו אותו למנהיג מופלא שהשכיל להניח תשתית לממדי קודש והלכה רבים בחיינו, כמו ענייני הלכה בצבא, מעמד המקומות הקדושים ויחס של קדושה לאירועים היסטוריים.

עוד על מנהיגותו של הרב גורן במאמר של הרב אליעזר מלמד (נספח 2 לפעילות זו).

התבוננות בדמותו של הרב גורן ולימוד על הנהגותיו מאפשרים לנו למצוא תכונות שונות של מנהיגות הקיימות בכולנו, במינונים שונים ובהזדמנויות שונות. היחשפות לתכונות אלו תאפשר לנו להוציאן מהכוח אל הפועל.

מטרות

1. ללמוד על דמותו של הרב שלמה גורן ועל מנהיגותו הייחודית
2. להבין מהן תכונות של מנהיג
3. לזהות תכונות מנהיגותיות שיש בנו

קהל יעד

כיתות ד'-ו'
אפשר להתאים את הפעילות לצעירים.

עזרים

דפים בשני צבעים לכתיבת התכונות
דפים בצורת כוכבים
פתקים ריקים
גיגית עם מים

נספח 1: ארבעה כרטיסי עבודה

נספח 2: מאמר להעשרה על דמותו של הרב גורן, מאת הרב אליעזר מלמד

נספח 3: רשימת תכונות של מנהיג

מהלך הפעילות

שלב א - מליאה: מנהיגותו של הרב גורן

הצגת דמותו והנהגתו של הרב גורן. מומלץ להיעזר בקורות החיים שבתחילת החוברת.

מגלים כוכבים

- כל אחד יקבל כוכב ויכתוב תכונה אחת לפחות מהתכונות שמפוזרות שהוא מזהה בעצמו.
- התלמידים יקפלו את קרני הכוכב ויוזמנו לשתף במה שכתבו ולהסביר את בחירתם. התלמידים יניחו את הכוכב בגיגית המים ויצפו במה שקורה לכוכב (הכוכב נפתח).
- מתי או איך תכונה זו נפתחת (באה לידי ביטוי) אצלכם?
- מדוע לדעתכם בחרנו את צורת הכוכב לכתיבת התכונות? (כאשר נדע להוציא את התכונה המנהיגותית שלנו מהכוח לפועל - כשנחשוף אותה ונשתמש בה - נוכל להקדין על הסביבה שלנו ולהשפיע).

הערה: לצורך התאמת הפעילות לגילאים צעירים יותר, מומלץ לבחור את אחת הכרטיסיות, לספר לתלמידים ולבחור עמם תכונות של מנהיגות, ולהמשיך בדרך דומה.

שלב ב - קבוצתי: תכונות של מנהיג

המנחה יחלק את המשתתפים לארבע קבוצות. כל קבוצה תקבל פתקים ריקים וכרטיס עבודה שונה (נספח ו) ותענה על השאלות המצורפות.

שלב ג - מליאה: הנהגה עצמית

איסוף: הקבוצות יסכמו את שלמדו על אודות הרב גורן ויצילו בפני המליאה את תכונות המנהיגות שעלו בקבוצה.

המנחה יפזר על הרצפה את התכונות שרשמו הקבוצות השונות ויחלק למשתתפים את רשימת התכונות (נספח 3).

שאלות לדין

1. האם קיימות תכונות מנהיגות נוספות שלא עלו בהקשר של הרב גורן ואתם מבקשים להוסיף?

מומלץ לכתוב בפתקים בצבע אחר.

2. מתוך התכונות המפוזרות על הרצפה, האם יש תכונות שאתם מזהים בעצמכם? (חשוב להבהיר כי יש תכונות בולטות ויש תכונות שנמצאות בתוכנו, אך הסביבה / החברה עדיין לא נחשפה אליהן).

כרטיס א

במסגרת תפקידו כרב ראשי לצה"ל

עם פרוץ מלחמת העצמאות, עוד לפני קום מדינת ישראל, התמנה הרב גורן בעל כורחו להיות רב הצבא, על ידי הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג ובתמיכתם של הרב יהודה לייב הכהן מימון ודוד בן גוריון. בתפקידו זה דאג ללוחמים בירושלים למזון כשר לפסח, לעריכת ליל סדר, להכשרת מטבחים ולשמירת השבת. המצב הקשה ששרר בירושלים בעת המלחמה והמצור הכריחו אותו לחדש פסקי הלכה שהיו שמורים ל"שעת הדחק" ולהסתמך על דעות יחידיניות בקרב הפוסקים.

עם כינונו של צבא ההגנה ישראל, ייסד בתוכו את הרבנות הצבאית ועמד בראשה בדרגת אלוף. במסגרת תפקידו ערך את סידור צה"ל וקבע בו נוסח אחיד לכלל העדות. היה מגיע עד לקווי האש על מנת לספק שירותי דת לחיילים, ועל כך זכה להערצה גדולה מצדם. הוא גם חידש מנהגים, קבע תקנות והורה פסקי הלכה לחיילים. אמנם פסיקותיו עוררו עליו לעתים את זעמם של אחרים, אך הוא לא נרתע ועמד על שלו באומץ ובתקיפות.

הרב גורן עסק גם באיסוף גופות של חיילים ובהבאתן לקבר ישראל. במסגרת מאמציו אלו השיב לישראל מירדן את גופות לוחמי גוש עציון ושיירת הל"ה.

כרב צבאי ראשי, עמד על כך שאין לתת פקודות הנוגדות את ההלכה, וכשמתקבלת פקודה כזו על החייל לסרב לה. כמו כן דרש להעניש את הקצינים הפוגעים במצוות, לעתים אף דרש לסלקם מהצבא לאלתר - ופעמים רבות דרישתו נתמלאה.

מעובד מתוך אתר yeshiva.org.il

1. מה אפשר ללמוד מהקטע שקיבלתם על דמותו של הרב גורן?

2. אילו תכונות של מנהיג עולות מקטע זה? כתבו כל תכונה בפתקים שקיבלתם (כתבו בכתב גדול וקריא ובצבע בולט).

3. אילו היית פוגש את הרב גורן היום, מה היית אומר לו?

היערכו להצגת הסיפור והתכונות שרשמתם בפני המליאה.

כרטיס ב

במלחמת העצמאות

על רקע המחסור במזון בירושלים בתקופה זו, נקלע הרב גורן לסכסוך חריף עם דב יוסף לגבי הקצאת מלאי מצות שהיה בעיר. בעוד יוסף ייעד את המצות לאזרחים, ולחיילים את מלאי החמץ, דרש הרב גורן להקצות את המצות לחיילים. במהלך עימות זה פרץ הרב גורן למפעל המצות בסיוע חיילים והעביר את המצות למטה הפלמ"ח בשכונת בית הכרם. סכסוך נוסף התגלע עם יוסף בקשר לשימוש בבוליביף, בשר משומר לא כשר שהיה בירושלים בכמויות גדולות מעודפי הצבא הבריטי; בעוד יוסף רצה להשתמש ב"בוליביף" לצורך הצבא, התנגד לכך הרב גורן (כל זמן שהיה מזון זמין אחר באותה שעה לצבא), והציע להעמיד את ה"בוליביף" לפצועים שהיו מאושפזים בבתי חולים ולקשישים.

נושא אחר שאליו נדרש הרב גורן באותה תקופה היה נושא חילול שבת לצורך ייצור תחמושת לצבא ולצורך הכנת ביצורים. באחד מימי שישי נקרא הרב גורן בדחיפות למפקדת הצבא בירושלים, שם הודיע לו דוד שאלתיאל כי התקבלה ידיעה מודיעינית על כך שהלגיון הירדני מתכוון לכבוש את ירושלים בעזרת טנקים בבוקר השבת. מניעת הכיבוש הצריכה חפירת תעלות נ"ט בליל שבת, והכוח הזמין לביצוע החפירה היה בעיקר בני הישיבות. שאלתיאל ביקש מהרב גורן לרתום את בני הישיבות למטרה זו. הרב גורן שכנע את הרב הרצוג לחתום על הצורך במעשה זה, אך נכשל בניסיונו לצרף את הרב דושינסקי לחתימה (אף שלדברי הרב גורן, גם הרב דושינסקי הסכים כי הדבר מחויב מבחינה הלכתית). בערב שבת עבר הרב גורן בריכוזי בני ישיבות, תיאר להם את המצב הצבאי וביקשם להצטרף לפעולות החפירה. לבסוף הגיעו מעל אלף בחורי ישיבות למטרה זו. התעלות שנחפרו מילאו בהצלחה את תפקידן ועצרו את פלישת הכוח המשוריין בבוקר השבת.

מעובד מתוך אתר yeshiva.org.il

1. מה אפשר ללמוד מהקטע שקיבלתם על דמותו של הרב גורן?

2. אילו תכונות של מנהיג עולות מקטע זה? כתבו כל תכונה בפתקים שקיבלתם (כתבו בכתב גדול וקריא ובצבע בולט).

3. אילו היית פוגש את הרב גורן היום, מה היית אומר לו?

היערכו להצגת הסיפור והתכונות שרשמתם בפני המליאה.

כרטיס ג

במלחמת ששת הימים

לקראת יום העצמאות תשכ"ז (1967) יצא הרב גורן לאוסטרליה לצורך סיוע למגבית היהודית המאוחדת. שם הגיעו אליו הידיעות על סגירת מיצרי טיראן בידי נשיא מצרים גמאל עבד אל נאצר. הרב גורן הצהיר בנאומיו על ביטחונו כי יוכל להתפלל בכותל המערבי עוד לפני חג השבועות, והחליט לחזור לארץ קודם למתוכנן.

לרב גורן נודע על החלטתה הסודית של הממשלה לצאת למלחמה, והוא החל בהכנות לקראתה. הוא הכין מראש נאום לשידור בקול ישראל בעת פרוץ המלחמה, ודאג לגיוס אנשי הרבנות הצבאית שתפקידם טיפול בחללים. קודם למלחמה שהה הרב גורן עם הכוחות הממתינים על הגבולות, לצורך חיזוק המורל.

בעת פרוץ המלחמה הצטרף הרב גורן לכוחות חטיבה וו, שיעדה היה המוצב "עלי מונטר" בירושלים, כשהוא מצויד בשופר ובספר תורה קטן. הקומנדק שבו היה הרב גורן נפגע מפגז מצרי, ומרבית אנשיו נפצעו. הוא סייע לטיפול בפצועים וחזר לבסוף רגלית לנקודת המוצא. כשנודע לו כי נפתחה החזית הירדנית במלחמה הוא עלה לירושלים והצטרף לחטיבה 55 בפיקוד מרדכי (מוטה) גור. הוא נכנס עם אנשיה לעיר העתיקה דרך שער האריות והיה מן הראשונים שהגיעו לכותל המערבי לאחר כיבוש הר הבית. הוא אמר שם ברכת "שהחיינו", "אל מלא רחמים" ו"הלל" בברכה. את כניסתו לעיר העתיקה ואת התפילות ליווה בתקיעות שופר.

בשל טעות בהערכת מיקומם של הכוחות הלוחמים, הרב גורן ונהגו היו הראשונים שהגיעו לקבר רחל ולמערת המכפלה. הוא החתים את ראשי הערבים בחברון על כתב כניעה.

מעובד מתוך ויקיפדיה

כרטיס ד

יחסו למקומות הקדושים

לאחר סיום מלחמת ששת הימים, פתח הרב גורן מדרשה של הרבנות הצבאית בבית דירות סמוך לשער המוגרבים בהר הבית, שאת דייריו פינה לבתים נטושים בשכונת שועפט. הוא מינה כמה קצינים לתפקיד "קצין הר הבית", כלומר השליט הצבאי במתחם. לבקשתו ביצע חיל ההנדסה מדירות בהר לצורך קביעת המיקום המדויק של בית המקדש, דבר המשפיע על אפשרות הכניסה להר מבחינה הלכתית בתקופתנו. באותה תקופה עלה בחשאי לכיפת הסלע שבהר הבית, המזוהה עם מקום קודש הקדושים, וצולם כשספר תורה בידו האחת ושופר בידו האחרת. בחזית הדרום עלה למקום המזוהה כהר סיני כשספר תורה בידו.

במהלך קיץ 1967 הודיע שר הביטחון דיין לרב גורן כי עליו לפנות את המדרשה שפתח ואת קציני הצבא שפעלו במקום, בשל החלטתו של דיין על דעת הממשלה להעביר את הר הבית לניהול הוואקף המוסלמי. הרב גורן הוביל מאבק ציבורי שכשל לסיכול ההעברה. בהמשך חייו הביע הרב גורן צער על כך שלא נאבק אז די הצורך בנושא זה. עם זאת, בעקבות פעולותיו של הרב גורן נשאר שער המוגרבים בשליטה של המשטרה הצבאית, ומאוחר יותר עבר לשליטתה של משטרת ישראל.

במהלך אותו קיץ, בשנת 1967, החליט הרב גורן לקבוע במערת המכפלה ארון קודש ובו ספר תורה, מחשש ששר הביטחון משה דיין יורה להחזיר את המקום לניהול מוסלמי, בדומה למה שנעשה בהר הבית. כעבור ימים מספר הודיע דיין לרב גורן כי עליו להסיר את הדגל הישראלי שנתלה על המבנה ולהוציא את ארון הקודש, וכי כל יהודי הנכנס למבנה מחויב לחלוץ נעליו, כמקובל בכניסה למסגד. הרב גורן נאבק ביתר שאת בהחלטה זו, לאור כישלונם בהחלטה לגבי העברת הר הבית לניהול הוואקף, ובעקבות מאמציו הושהתה הפקודה.

מעובד מתוך ויקיפדיה

1. מה אפשר ללמוד מהקטע שקיבלתם על דמותו של הרב גורן?
2. אילו תכונות של מנהיג עולות מקטע זה? כתבו כל תכונה בפתקים שקיבלתם (כתבו בכתב גדול וקריא ובצבע בולט).
3. אילו היית פוגש את הרב גורן היום, מה היית אומר לו? היערכו להצגת הסיפור והתכונות שרשמתם בפני המליאה.

1. מה אפשר ללמוד מהקטע שקיבלתם על דמותו של הרב גורן?

2. אילו תכונות של מנהיג עולות מקטע זה? כתבו כל תכונה בפתקים שקיבלתם (כתבו בכתב גדול וקריא ובצבע בולט).

3. אילו היית פוגש את הרב גורן היום, מה היית אומר לו?

היערכו להצגת הסיפור והתכונות שרשמתם בפני המליאה.

מאמר להעשרה

לרגל יום השנה לפטירת הרב שלמה גורן

הרב אליעזר מלמד

המאמר נכתב לרגל כ"ד במרחשוון,
יום השנה לפטירתו של הרב הגאון שלמה גורן זצ"ל,
שהלך לעולמו בשנת תשנ"ה.¹

* המאמר מובא כאן באופן חלקי

עוד מנעוריו ניכר הרב גורן כגאון עצום. מרן הראי"ה קוק זצ"ל, שהכירו כנער צעיר, התפעל מאוד מכישרונו, ואמר כי עתיד הוא להיות גדול בישראל. לבסוף זכה תלמידו הגדול של הראי"ה, הרב הנזיר, להשיא את בתו צפיה לרב שלמה גורן, וכך הוא נכנס לחוג מקורבי 'מרכז הרב'.

על גאוני תורה השולטים בבקיאות וחריפות בש"ס אומרים שהתלמוד מונח בכיסם. הרב הנזיר הוסיף ואמר על חתנו שבכיסו האחד התלמוד הבבלי, ובכיסו השני התלמוד הירושלמי.

בצבא ההגנה לישראל

בזמן מלחמת השחרור השתתף הרב גורן בלחימה. הוא אף סיפר שפעם, כשהציבוהו באיזו עמדה, הקציבו לו שלושה כדורים והזהירוהו שאין כדורים מיותרים, ואם לא יפגע בחיילי האויב יצטרך לשלם קנס על כל כדור שיאבד לחינם. הרב התאמץ ופגע.

כשנודע שהערבים עומדים לתקוף את ירושלים בטנקים, שלחו הרב הראשי, הרב הרצוג, על פי בקשת מפקדי הצבא, בערב שבת קודש לשכונת מאה שערים, כדי שיסביר לרבנים את חומרת השעה, על מנת שיורו לתלמידיהם לחפור בליל שבת תעלות שימנעו מהטנקים לחדור לירושלים. אמנם הרב מבריסק לא הסכים בשום אופן לסייע למאמץ המלחמתי, והגדיר את הציונים כ"רודפים". אולם רוב ככל הרבנים השתכנעו, ואברכי מאה שערים עסקו בכל ליל שבת בחפירות. ואכן, בשבת בבוקר הגיעו הטנקים לתקוף: שניים מהם התהפכו בתעלות, שלישי ברח, ולירושלים הייתה הרווחה.

1 קיימות גרסאות שונות עם פערים בלתי משמעותיים ביחס להשתלשלות העניינים באירוע זה, שבו נדרש הרב גורן לשכנע את רבני העיר העתיקה להורות לתלמידיהם לפעול בשבת לצורך מניעת הכיבוש.

לאחר מכן נתמנה כרב הראשי הראשון לצה"ל. כגאון עצום בתורה, הצליח הרב גורן להתמודד עם השאלות החמורות שהתעוררו מחדש, אחרי שאלפיים שנה לא היה צבא יהודי.

בכ"ח באייר תשכ"ז זכה לקדש את ה' לעיני כל ישראל והעולם. הוא השתתף עם החיילים בכיבוש העיר העתיקה וקידש את המעמד ההיסטורי ליד הכותל המערבי, בברכת שהחיינו, תקיעת שופר ותפילת מנחה מרוממת. גם רחוקים מתורה ומצוות התעוררו בלבם לשמע קולו הנרגש ותקיעת השופר הבלתי נשכחת.

אחר כך ניסה בכל כוחו לייסד על הר הבית ישיבה מטעם הרבנות הצבאית, אך הממשלה, כולל שרי המפד"ל, מנעו זאת ממנו.

תקיפות

בנוסף לגאונותו בתורה היה אמיץ לב, ועמד בתוקף על כך שלא תהיה פגיעה במצוות התורה במסגרת הצבא.

שמעתי מאיש אמונו, הרב יוסי הראל, שעם הידידות העמוקה שהייתה לו עם קצינים רבים, כשהגיעו הדברים לידי פגיעה במצוות התורה לא ויתר. קצינים לא מעטים הודחו או שקידומם נעצר בעקבות פגיעה במצוות השבת והכשרות. עמדתו הייתה כי קצין שקדושת מסורת ישראל אינה בראש מעייניו, אינו ראוי להיות מפקד בצה"ל ולשלוח חיילים להילחם למען עם ישראל.

מג"ד אחד רצה לבדוק אם חייליו הדתיים יצייתו לפקודתו, והורה להם לטפל בטנקים בשעת סעודה מפסקת שלפני יום הכיפורים, וכך נכנסו לצום בלא שאכלו. הרב גורן לא הסכים לשום פשרה זולת סילוקו המידי של אותו מג"ד מהצבא.

רגישות לסבל העגונות

בגאונותו התורנית, המשיך במסורת גדולי ישראל מדורי דורות, שהתאמצו בכל כוחם להתיר עגונות מכבליהן, ובעזרת ה' עלה בידו להתיר את עגונות צוללת דקר, אח"י אילת ו'צים מצדה'.

כשנתמנה לרב ואב בית דין בתל אביב, התגלגל לידו המקרה הידוע של האח והאחות, שלכאורה היו ממזרים ולא יכלו להינשא, ובירר הסוגיה היטב, ומצא דרך להתירם על פי ראיות חזקות. הוא ידע שיתקפוהו על כך, וכמה מחבריו הרבנים חששו להימנות עמו בהיתר, לא מפני שחשבו שאינו מוצדק, אלא שנתיראו מהלחצים והאיומים של המחמירים. והוא קיים "לא תגורו", וקיבץ בית דין גדול והתירם. ואכן אחר שהתירם, כמה מגדולי התורה, בעיקר מקרב החוגים הליטאיים, תקפוהו מאוד על כך. אולם הרב צבי יהודה קוק זצ"ל תמך בו וחיזק את ידיו, ויצא במחאה חריפה כנגד אלו שביקרוהו.

יחסו של הרצי"ה לרב גורן

מתחילה הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל התנגד מאוד לעריכת הבחירות שבהן נבחר הרב גורן לרב הראשי. לדעתו אין מעבירים רב ממשרתו, ולכן אסור היה להתמודד בבחירות נגד הרבנים הראשיים שכיהנו בפועל, הרב אונטרמן והרב ניסים. אולם אחר שנבחר, כיבד אותו כרב ראשי וכפוסק בעל כתפיים רחבות שאינו חושש להקל במקום שצריך. גם שמח מאוד על שתקן לומר ביום העצמאות הלל בברכה, ובכלל העריך את הרב גורן על חלקו בביסוס מעמדה של מדינת ישראל מבחינה תורנית.

לא קיבל תשלום עבור חופות

בעריכת חופות ראה חלק מעבודת הרבנות, ולכן לא הסכים לקבל על כך שום תשלום בנוסף למשכורתו. כבוד רב היה לעשירי ונכבדי הארץ שזכו שהרב גורן יערוך את חתונת ילדיהם, ובאופן טבעי הציעו לו, כמקובל, תשלום נכבד, אך הוא סירב לקבל. סיפר לי, שאחר שחיתן את בתו של איש העסקים שאול אייזנברג, הגיע אליו שליח

עם מעטפה. הרב גורן, בתקיפותו הידועה, סירב אפילו לפתוח את המעטפה. אחר כך אייזנברג עצמו התקשר, ואמר לו שרשם עבורו סכום גבוה מאוד (כמדומה לי עשרת אלפים דולר), אך הרב גורן לא זז מעקרונותיו, וסירב לקבל תשלום עבור עריכת חופה. אחר כך אייזנברג תרם לו כספים גדולים להחזקת כולל האידרא.

סגולה לשמירה

זכינו והרב גורן הסכים לפרוש את חסותו על הישיבה בהר ברכה. במשך כשנתיים, עד שנפל למשכב ממנו לא קם, היה מגיע מדי שבוע להעביר שיעור בישיבה. באותן שנתיים זכיתי להתקרב אליו מאוד. אף שהדרכים היו מסוכנות מעט, ורוב תושבי יש"ע כבר נסעו ברכבים ממוגנים מפני אבנים, הוא היה נוסע להר ברכה ברכבו הרגיל עם נהגו, ולא חשש כלל.

היה מקפיד לומר לפני הנסיעה את הפסוק: "ויסעו, ויהי חתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב" (בראשית לה, ה), ואמר שזו סגולה בדוקה לשמירה במקומות מסוכנים, וכך נהג גם כשהשתתף במלחמות.

[...] יהי רצון שנזכה ללכת בדרכו, ויהא מליץ יושר לפני אבינו שבשמים עבור משפחתו ותלמידיו, ועבור כל מתיישבי יש"ע.

רשימת תכונות של מנהיג

קשוב	טוב לב
אמין	בעל ביטחון
מתחשב	סבלי
בעל יכולת שליטה	חברותי
חכם	רגוע
קר רוח	יסודי
דבק במשימה	צנוע
מאמין בדרך	משקיען
כן	יצירתי
בעל תושייה	בעל כישרון לסחוף אחריו
מלהיב	יודע לקבל החלטות
אהוב	סמכותי
דבק במטרה	אמיץ
יוזם	מאורגן
תחרותי	חרוץ
	בעל כושר שכנוע

מסורת מול חידוש כישורי חיים ובמ"ה

שרה טוויל ולאה לוי

רציונל

הרב והרבנית גורן היו דמויות מופת. בעולמם האישי והתורני היה שילוב ייחודי של מחויבות מוחלטת לעולם ההלכה עם הובלה אמיצה של חדשנות ורוחב דעת. בסדנה זו בחרנו לשים דגש על השילוב בין הנחלת המסורת ובין החדשנות. בתהליך החינוכי שלנו כהורים ואנשי חינוך אנו נמצאים כל הזמן בתפקיד של הנחלת המסורת, אולם עלינו לעשות זאת מתוך יכולת לחדש ולקבל חידושים. דילמות חינוכיות רבות סובבות סביב סוגיות אלו, והרב והרבנית גורן מהווים מודל להתמודדות עמן.

מטרות

1. היכרות עם דילמות שעמן התמודד הרב גורן, אשר נוגעות למסורת וחידוש
2. בירור הסוגיה החינוכית של מסורת וחידוש בעולמנו כיום, תוך התייחסות לכלים הנדרשים להתמודדות עמה

קהל היעד

מורים והורים

עזרים

נספח: דילמות שעמן התמודד הרב גורן

מהלך הסדנה

שלב א - פתיחה

אפשר לפתוח את היחידה בצפייה בסרטון שמציף את שאלת ה"מסורת". להלן קישורים לשני סרטונים לבחירה, לשיקול דעתו של המנחה לפי היקף הזמן וקהל היעד.
<https://www.youtube.com/watch?v=vn7ZTiiUjKI> השיר "מסורת", מתוך המחזמר "כנר על הגג" - מתאים כטריגר
<https://www.youtube.com/watch?v=39I044JXKPk> הפרק: בית כנסת אבוהב בצפת, מתוך "מקדש מעט". פרק זה מציג את המתח בין הדורות. הפרק מופיע כאן באורך מלא ויש צורך לערוך או לקצר אותו.

שלב ב - הצגת הדיון

בסדנה זו נדון בנושא "מסורת מול חידוש". אנחנו חיים בדור שיש בו שינויים, תמורות וחידושים, ולצד זה אנו מנסים להטמיע בקרב תלמידינו-ילדינו את המחויבות והשייכות לעולם של מסורת. אפשר לפתוח בהצגת השאלות:
א. מהן התכונות הנדרשות מאנשים המשלבים מסורת וחידוש?
ב. מהם האתגרים העומדים בפני אלו המובילים תהליכי חידוש ושינוי?

שלב ג - חברותות

נתפצל לחברותות או חבורות לימוד קטנות ונקרא קטעים המציגים התמודדויות של הרב גורן במקרים שבהם נוצרה שאלה "חדשה" והרב גורן נאלץ לפסוק מה לעשות (מצ"ב)

נספח: דילמות שעמן התמודד הרב גורן

דילמה א: שימוש באוכל לא כשר בשעת המצור בירושלים

באותם הימים החלו להתעורר כמה בעיות הלכתיות מורכבות. הבריטים השאירו אחריהם כמויות גדולות של מציות ושל שימורי בשר שנקרא "בוליביף". הבשר הזה נחשב לבשר טוב, אבל היה לא כשר כמובן. היו בירושלים מחסנים מלאים בהרבה קופסאות "בוליביף". מכיוון שבירושלים לא היה בשר ולא היה לחם, ומעט מאוד קמח נשאר כדי לאפות לחם בעבור תושבי ירושלים, התחיל לחץ של דב יוסף וחבורתו לספק לצבא את ה"בוליביף" של הצבא הבריטי, וכן את המציות שלהם וכמויות רבות של מנות קרב שהם הותירו. אני התנגדתי לכך בכל תוקף. האמנתי בכל לבי שבמצב הצבאי הכה קשה שבו אנו נתונים - כאשר אנו צריכים להילחם נגד שבע מדינות ערב, אנו זקוקים להרבה רחמי שמים. אם חלילה נטמא את עצמנו ואת חיילינו באכילת בשר טרף, אני לא מאמין שתהיה לנו זכות מיוחדת בשמים ונוכל להילחם כמו שהחשמונאים נלחמו, מעטים נגד רבים. מצבנו אף היה גרוע יותר מאשר בתקופת החשמונאים, ובירושלים בוודאי.

[...] עם כל התנגדותי לאספקת הבשר הבריטי לצבא, אמרתי שאני מוכן להתיר לצרכים אחרים. היו אז הרבה חיילים ואזרחים פצועים, שאושפזו בבתי חולים ובתי הבראה בירושלים וסביב לה. מכיוון שהחולים זקוקים לפרוטאינים ולחלבונים לצורך הבראתם וריפויים, ואין מהיכן לספק להם אותם, אמרתי שבכל בתי החולים שמשרתים את כוחות הביטחון או את הפצועים של מלחמת השחרור, אין ברירה אלא להתיר להם לאכול את ה"בוליביף".

הסתמכתי גם על הלכה מיוחדת של הרמב"ם בנושא זה, על אף שפוסקים רבים אחרים חולקים עליו. הרמב"ם סובר שגם בזמן הזה, כאשר יהודים נלחמים בארצות האויב, בשטחים שבהם אין מספיק מזון - ועל אחת כמה וכמה כשזוהי מלחמת מצווה - יש היתר לאכול בשר לא כשר ולשתות יין נסך.

(בעוז ותעצומות עמ' 127-128)

בנספח). נשים לב שמרבית המקרים הם בהקשרי הצבא - תחום שבו לא הייתה קיימת מסורת מאז ימי מלחמות בית דוד והחשמונאים. הרב גורן נאלץ לפתור בעיות ולפסוק הלכות כשהוא משלב את המציאות החדשה עם מסורות קודמות. נקרא את הקטעים ונשאל את עצמנו במה נעזר הרב גורן בהתמודדותו עם המקרים המדוברים.

שלב ד - עיבוד הנלמד

המשתתפים ישבו בשני מעגלים, פנימי וחיצוני. המעגל הפנימי ישב עם הפנים החוצה, דבר שיאפשר דיבור בזוגות. המנחה ייתן נושא לשיח משותף. לאחר דקה, היושבים במעגל החיצוני יזוזו כיסא אחד ימינה.

נושאים לדיון

- באילו תחומים היה לי מפגש עם סוגיית המסורת והחידוש בבית הוריי?
- חידוש בעולם שלי שאני גאה בו
- חידוש בעולם שלי שאני מתבייש בו / שלא נוח לי אתו
- דמויות שאני מעריך שידעו לשלב בין חידוש למסורת
- מה הייתי רוצה לקחת כאיש חינוך / כהורה מדמותו של הרב גורן ?

שלב ה - במליאה: סיכום

כל אחד מהמשתתפים יבחר שתי מילים המשקפות בעיניו את השילוב בין מסורת לחידוש בהקשר החינוכי בעולמו - במשפחה או בכיתה.

דילמה ב: יציאת חיילים מחוץ לתחום שבת כדי לשמוע שופר ולהתפלל במניין

הגיעה תקופת הימים הנוראים. יצא כך ולפני יום כיפור ניהל צה"ל קרבות קשים ביותר בנגב וגם בצפון הגליל. קרבות קשים ביותר. עוד לפני ראש השנה התבקשתי להוציא הנחיות ביחס לחג. הוצאתי בפעם הראשונה הנחיות, ובהן התרתי לחיילים לצאת מחוץ לתחום על מנת לשמוע תקיעת שופר. התרתי להם לצאת מהמחנה שלהם - אם אין להם מי שיתקע בשופר, או אם אין שם מניין או אין להם שופר - וללכת למחנה שכן, אפילו אם הוא רחוק קילומטרים רבים מתחום שבת. [...] על הפסק הזה התקיפו אותי רבנים מסוימים, מפני שלכאורה הוא נוגד משנה מפורשת במסכת ראש השנה פרק ד' משנה ח', שבה כתוב: "שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום". כלומר, לפי המשנה אסור לצאת מתחום שבת על מנת לשמוע תקיעת שופר. קיבלתי מכתבים רבים, ובעיתונות הדתית כתבו שהרב גורן טעה בהלכה מפורשת נגד משנה מפורשת. אבל אני צדקתי, משום שהפעלתי הלכה קדומה משעת מלחמה, הלכה הנוגעת ישירות בעניינים שלנו, ועליה הסתמכתי. זוהי משנה במסכת עירובין, סוף פרק א', ושם כתוב: "ארבעה דברים פטרו במחנה" - כלומר, התירו לצבא כשהם נמצאים בתוך המחנה בשדה. [...] מפרש הרשב"א את המשנה הזאת שהכוונה בכך היא שמותר גם לצאת מחוץ לתחום, כלומר שאין איסור תחומין במחנה. על פירוש זה הסתמכתי.

(בעוז ותעצומות עמ' 179-180)

דילמה ג: קבורת חללי צה"ל עם חללי אויב

ביקשנו מוועדת שביתת הנשק לאפשר לנו לעבור לגזרה הצפונית ליד עפולה לכיוון ג'נין. ידענו שחיילים רבים מגדוד 21 נהרגו בגזרה זו ולא הובאו לקבר ישראל [...] הגעתי למערה ומצאתי שם גולגלות, עצמות [...]. היו שם להערכתי כחמישים חללים. בעיניי זה היה חשוב מאוד [...].

כשחזרתי הביתה אספתי את חברי הוועדה להנצחה וסיפרתי להם על מה שמצאתי במערה. אמרתי להם שיש שם הרבה עצמות אדם, שאינני יודע למי הן שייכות. אינני יודע אם הן של חיילים שלנו, וייתכן שהן גם של יהודים וגם של ערבים, כפי שהמוכתרים אמרו לי. לא יכולתי להחליט אם להוציאן או לא [...].

פנינו לרב הראשי לארץ ישראל בזמנו, הרב הרצוג, במברק דחוף האומר: "נמצאו בג'נין עצמות חללינו שמעורבות עם עצמות האויב שנפלו באותו מקום, נא להודיענו טלגרפית היכן לקבור את רוב העצמות ואיך לנהוג בהן".

המברק הזה נשלח בחודש אוקטובר בשנת 1950 ולא קיבלנו תשובה מהרב הרצוג. לעומת זאת, קיבלנו מברק תשובה מהרב הראשי, הרב עוזיאל, ובו ביקש שאגיע אליו למשרד ביום שישי בשעה עשר בבוקר, כדי למסור פרטים מדויקים שעל פיהם יוכל להשיב כהלכה [...]. לאחר שהסברנו לרב את הבעיה [...] הוא לא נתן למעשה שום תשובה כיצד לנהוג. לפיכך פניתי לגאון "החזון איש" ושאלתי אותו איך לנהוג. [...] תשובתו הייתה שיש לנהוג לפי דרישת המשפחות, ולקבור את העצמות יחד בבית הקברות הצבאי [...].

בתנ"ך אנו מוצאים שדוד המלך עשה לו שם גדול בעולם כששלח את יואב לקבור את חללי האויב, ובכך עשה קידוש השם.

(בעוז ותעצומות עמ' 219-223)

